ПЕДАГОГІКА

DOI: 10.31548/hspedagog15(2).2024.8-14
УДК 378.147

ДУАЛЬНА ФОРМА НАВЧАННЯ: ДОСВІД НІМЕЦЬКИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Світлана АМЕЛІНА, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології і перекладу
E-mail: svetlanaamelina@ukr.net
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Ростислав ТАРАСЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та реабілітації
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: r_tar@nubip.edu.ua

Анотація. *Стаття присвячена розгляду проблеми дуальної освіти у Федеративній Республіці Німеччина. Визначено основні особливості реалізації програм дуального навчання. Представлено співвідношення галузей і спеціальностей, за якими здійснюється дуальне навчання. Встановлено, що існують кілька моделей регулювання теоретичного навчання і практичної підготовки. З'ясовано взаємовідносини усіх сторін у межах програм дуального навчання: студент, заклад вищої освіти, компанія-учасник. Констатовано обов'язки кожної сторони. Акцентовано на провідних мотивах вибору випускниками програм дуального навчання, якими є поєднання теорії і практики, фінансове забезпечення і хороші можливості працевлаштування. Представлено тенденції подальшого розвитку дуальної освіти у Німеччині.*

Ключові слова: *дуальна освіта, освітня програма, заклад вищої освіти, студент.*

Актуальність (Introduction). У пошуках шляхів і форм, які сприяли б підвищенню ефективності професійної підготовки фахівців, багато країн запроваджують дуальну освіту. Кількість студентів, які навчаються за дуальною формою навчання, і компаній-учасників постійно зростає протягом останніх років. Особливо значного поширення програми дуального навчання набули у Федеративній Республіці Німеччина – країні, яка є засновницею цієї форми навчання. Витоки дуального навчання у нинішньому вигляді пов'язують з професійними академіями, які вперше були створені в Баден-Вюртемберзі в 1974 році. За останнє десятиліття кількість програм дуального навчання у Німеччині зросла майже втричі. Дев'ять відсотків першокурсників у Німеччині сьогодні обирають дуальну програму навчання, яка поєднує практичну підготовку в компанії з теоретичним навчанням в університеті. З огляду на підвищення популярності дуальних програм у зарубіжних, зокрема у німецьких закладах освіти, доцільно більш детально розглянути їх досвід.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent research and publications). Останнім часом посилилась увага як зарубіжних, так і вітчизняних науковців до питань дуальної форми освіти. Зокрема, Й. Гьорес представляє результати дослідження Інституту праці й кваліфікації Дуйсбург-Ессенського університету. Автори провели онлайн-опитування 9285 студентів, які навчаються за дуальною формою навчання, по всій Німеччині. Отримані результати засвідчили, що рівень відсіву на програмах дуального навчання значно нижчий, ніж на бакалавр-

© Амеліна С., Тарасенко Р.

ських програмах загалом (сім і 28 відсотків відповідно). Незважаючи на наявність досить значних відмінностей між окремими галузями, загалом задоволеність умовами навчання була більшою, чим більшою була компанія, де відбувалось навчання (Göres: 2017). Студенти програм дуального навчання користуються поєднанням ключових переваг професійно-технічної освіти з перевагами навчання закладі вищої освіти. Вони мають можливість працевлаштування і часто отримують заробітну плату під час навчання (Keitel: 2023).

Майже три чверті студентів програм дуального навчання отримали роботу після успішного завершення навчання. При цьому кожен п'ятий зобов'язаний залишитися у тій компанії, яка його навчала, протягом певного періоду часу. Таким чином компанія може окупити витрати на навчання, особливо фахівців тих професій, де є дефіцит кваліфікованих працівників (Göres: 2017). Як зазначають К. Остерманн і А. Пацина, випускники з дуальною освітою мають високі показники працевлаштування, і вони дещо краще інтегровані на ринку праці на початку своєї професійної кар'єри у порівнянні з випускниками університетів (Ostermann, Patzina: 2019).

Ідея дуальної програми навчання полягає в тому, що вона є теоретично ідеальною формою кваліфікованої професійної підготовки, яка поєднує академічні та професійні знання й уміння (Hindley: 2021).

Мета (Purpose). статті полягає у визначенні особливостей дуальної форми підготовки фахівців у закладах вищої освіти Федеративної Республіки Німеччина.

Методи (Methods). Для досягнення заявленої мети був використаний комплекс методів: метод аналізу і синтезу для вивчення публікацій і нормативних документів; метод зіставлення для порівняння й з’ясування особливостей підготовки фахівців за дуальною формою навчання у різних закладах вищої освіти; метод узагальнення для формулювання висновків проведеного дослідження.

Результати (Results). Розглядаючи питання дуального навчання, доцільно з’ясувати його сутність. Згідно з визначенням Федерального міністерства юстиції та захисту прав споживачів, дуальні програми навчання є «форматом, в якому викладання академічно-теоретичних знань поєднується з набуттям практичних професійних компетентностей з метою досягнення певного кваліфікаційного профілю для студентів та випускників. З цією метою або регульована професійна підготовка поєднується з програмою здобуття академічного ступеня з точки зору організації та навчального плану (так звані інтегровані дуальні програми), або більш тривалі практичні фази інтегруються в програму здобуття академічного ступеня (так звані інтегровані дуальні програми з практикою). З цією метою університети співпрацюють з партнерами з практики, а також спираються на нормативно-правові акти та досвід системи професійно-технічної освіти» (BMJV, 2017).

Аналогічне тлумачення знаходимо також у німецьких науковців: «Дуальна освітня програма – це освітній формат, який поєднує традиційно відокремлені сектори професійної та вищої освіти або призводить до перетину цих двох сфер» (Faßhauer, Severing: 2016). Дуальну освітню програму часто називають поєднанням професійно-технічної освіти або професійної діяльності з університетською програмою з точки зору часу та змісту. Таке поєднання теорії та практики дозволяє студентам отримувати як академічну, так і практичну професійну підготовку щонайменше у двох взаємопов'язаних місцях навчання.

Отже, як бачимо, в основному існує два різних формати дуальних освітніх програм на початковому етапі навчання: інтегровані освітні програми та інтегровані освітні програми з практикою.

Вивчаючи програми дуального навчання, можна констатувати, що здебільшого їх пропонують університети прикладних наук, дуальні заклади вищої освіти і професійні академії. Існують відмінності між професійними академіями та дуальними університетами. У професійних академіях випускники не отримують академічного ступеня, але набувають кваліфікацію, яка еквівалентна ступеню бакалавра відповідно до законодавства про вищу освіту.

Випускники дуальних програм найчастіше працюють у сферах бізнес-адміністрування, менеджменту та інженерії. Розподіл галузей і спеціальностей з пропозиціями програм дуального навчання, які є найбільш поширеними, представлений на рисунку 1. Як бачимо, більше третини (35,4%) з них – це інженерні спеціальності, як традиційно користуються у Німеччині високою популярністю. Досить велика частка (26,2%) припадає на економічні спеціальності. Більш, ніж кожен десятий студент обирає математику, природничі науки або міждисциплінарні програми. Значно меншою є кількість програм з гуманітарних наук і у сфері медицини – від 5,4% до 6,4%, що пояснюється специфікою цих галузей і професій.

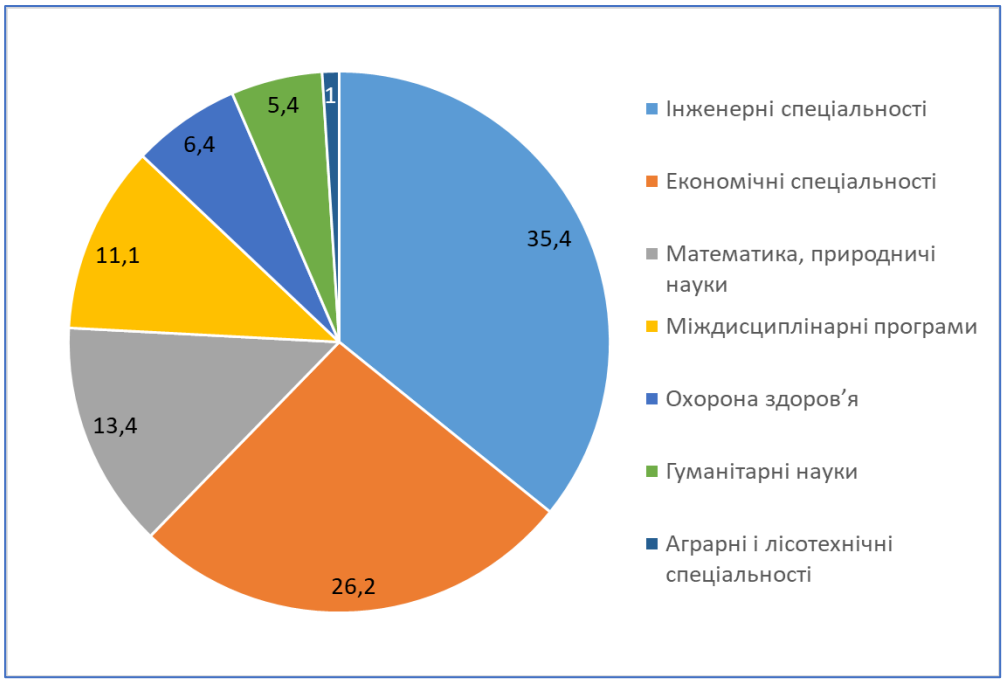

Рис. 1. Розподіл галузей і спеціальностей, навчання за якими відбувається у межах програм дуального навчання

Яким чином взаємодіють усі субєкти в межах програм дуальної освіти, можна побачити на рисунку 2. Претендент укладає договір з компанією-учасником програми, подавши заяву і комплект необхідних документів. До закладу вищої освіти, наприклад, університету прикладних наук, він подає документи для зарахування, до яких належить також зазначений договір. З іншого боку, компанія зареєстрована у закладі вищої освіти як учасник програми з підготовки фахівців за певною спеціальністю.

Розглянемо на прикладі «Рамкового договора інтегрованої програми дуального навчання бакалавра комп'ютерних наук», що укладається між підприємством і студентом, який зараховується в Мюнстерський університет прикладних наук (Fachhochschule Münster). Насамперед, договір передбачає два напрями реалізації освітньої програми. Паралельно з навчанням в Університеті

прикладних наук Мюнстера студенти проходять виробничо-технічну професійну підготовку за дуальною системою протягом 2,5 років (фаза 1) і виробничу практику протягом наступних 1,5 років (фаза 2) (Rahmenvertrag, 2020). Щодо цієї практики укладається окремий договір. У рамковому договорі зафіксовано, що оплата здійснюється згідно з відповідними тарифними договорами або галузевими нормами. Зміст навчання в університеті базується на постанові про професійну підготовку ІТ-фахівців, які спеціалізуються на системній інтеграції (або розробці додатків) та відповідному рамковому навчальному плані. Прийняття на роботу після успішного завершення освітньої програми є предметом спеціального договору.

Дуальні освітні програми мають багато відмінностей від інших форм навчання (Wolter: 2014, с.24). Зокрема, відбір студентів здійснюється не університетами прикладних наук або професійними академіями, а компаніями-учасниками. Тому претенденти зазвичай отримують місце для навчання на цій програмі не тільки на основі балів атестата про середню освіту, але й за результатами співбесіди чи інших процедур відбору для підприємства.

Рис. 2. Взаємозв'язки суб'єктів у системі дуальної освіти

Організація навчання також суттєво відрізняється від інших освітніх програм. Переважна більшість інтегрованих з навчанням та практикою дуальних програм реалізуються за блочною моделлю, згідно з якою студенти почергово проводять певну кількість часу у закладі вищої освіти і на підприємстві. Розподіл перебування студента у закладі вищої освіти і в компанії регулюється по-різному: щоквартальне чергування теорії і практики, практичні блоки у періоди без аудиторних занять або у період підготовки, що передує отриманню академічного ступеня. Незначна частина програм організована за так званою ротаційною моделлю, коли у студентів протягом тижня є окремі дні теоретичних занять і практики. Зараз вже існує також кілька програм, які є виключно дистанційними, з вечірніми заняттями та заняттями у вихідні дні.

Співпраця між закладом вищої освіти та компанією теж буває організована дуже по-різному. Зазвичай компанії або організації відповідають за практичну підготовку, а університети прикладних наук або професійні академії – за теоретичне навчання. Між цими двома сторонами часто укладаються відповідні угоди про співпрацю, які регулюють ступінь їхньої залученості.

Зростання у Німеччині кількості дуальних програм і студентів, які їх обирають, свідчить про підвищення мотивації випускників шкіл до дуального навчання. Згідно з дослідженням, проведеним німецькими науковцями, провідними мотивами схильності студентів до вибору дуальних програм є поєднання теорії та практики, фінансове забезпечення і хороші можливості працевлаштування після успішного завершення навчання. У таблиці 1 представлені ці та інші мотиви вибору дуальної програми навчання.

Таблиця 1

Мотиви студентів щодо програми дуального навчання

Мотивація вибору програми дуального навчання	**Середнє значення**
Поєднання теорії та практики	1,52
Наявність власного доходу	1,62
Високі шанси безпосереднього виходу (повторного виходу) на ринок праці	1,72
Хороші кар'єрні можливості	1,84
Застосування теоретичних знань безпосередньо на практиці	1,95
Привнесення власного професійного досвіду в програму здобуття освітнього ступеня	2,09
Збагачення змісту завдяки професійному навчанню	2,13
Безпека завдяки професійній кваліфікації	2,34
Економія часу у порівнянні з професійним навчанням та підвищенням кваліфікації	2,38
Збереження роботи	2,41
Хороша репутація дуальної програми	2,50
Невизначеність кар'єрних можливостей звичайного бакалаврату	2,84

Джерело: Wolter, 2014

Цікавими є також уявлення, на основі яких випускники обирають компанію для дуальної програми. Це здебільшого такі підстави: оплата з боку компанії, позитивне враження про компанію після ознайомлення (роботи на канікулах, стажування тощо), робота у компанії до початку навчання, хороші шанси бути прийнятим на роботу після успішного завершення, покриття компанією витрат на програму навчання/стажування, рекомендація від роботодавця, хороша репутація компанії, доступ до найсучасніших технологій, близькість до місця проживання, рекомендація університету компанії-партнера (Wolter: 2014, с. 89).

Загалом протягом кількох останніх років визначено такі тенденції розвитку програм дуального навчання:

- програма дуального навчання утверджується як окремий профіль навчання;
- фокус пропонованих програм дуального навчання продовжує зміщуватися в бік програм, інтегрованих з практикою;
- пропоновані програми дуального навчання диференціюються за форматом, тобто поєднанням практичного досвіду роботи та вищої освіти, а також за термінами та організацією моделей навчання. При цьому зростає кількість гібридних форм, тобто таких, які

не можна чітко віднести до категорії навчальних або практико-орієнтованих;

- подальші структурні зміни відбуваються на державному рівні. Наприклад, у 2022 році було створено Берлінське державне агентство з питань дуального навчання (Hofmann, 2023).

Зазначені тенденції відображають, з одного боку, зростання популярності програм дуального навчання і мотивації серед молоді до оволодіння ними, а, з іншого боку, реагування закладів вищої освіти в аспекті пропозицій таких програм і державне регулювання дуальної освіти.

Висновки та перспективи (Conclusion). Програми дуального навчання створюють унікальну можливість ефективного зв'язку між професійно-технічною та вищою освітою. Вони є форматом, який поєднує засвоєння академічно-теоретичних знань з набуттям практичних професійних компетентностей. Найбільш популярними є інженерні й економічні спеціальності. Реалізація дуальних програм навчання здійснюється за різними моделями: блочною (більшість програм), ротаційною, дистанційною. Поділ відповідальності зазвичай є таким: практична підготовка покладається на компанії (підприємства, організації тощо), а теоретичне навчання – на заклади вищої освіти. Між ними укладаються відповідні угоди про співпрацю. Дуальні програми приваблюють вступників вдалим поєднанням теорії і практики, фінансовим забезпеченням і хорошими можливостями працевлаштування.

REFERENCES:

1. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz (BMJV) (Hrsg.) (2017): Bundesinstitut für Berufsbildung. Empfehlung des Hauptausschusses des Bundesinstituts für Berufsbildung vom 21. Juni 2017 zum dualen Studium. Positionspapier. In: BNaz AT 18.07.2017 S1. Bonn 2017. URL: https://www.bibb.de/dokumente/pdf/HA169.pdf
2. Hofmann, Silvia; König, Maik; Brenke, Petra (2023): AusbildungPlus – Duales Studium in Zahlen 2022. Trends und Analysen. Bonn, 2023. 36 S.
3. Faßhauer, Uwe/Severing, Eckart (2016): Duale Studiengänge: Stand und Perspektiven der Verzahnung von beruflicher und akademischer Bildung, in: Faßhauer, Uwe/Severing, Eckart (Hrsg.): Verzahnung beruflicher und akademischer Bildung. Duale Studiengänge in Theorie und Praxis, herausgegeben vom Bundesinstitut für Berufsbildung. Bonn: W. Bertelsmann Verlag, 7-17.
4. Göres, Joachim (2017). Das duale Studium boomt. URL: http://www.sueddeutsche.de/bildung/duales-studium-mit-zwei-truempfen-ins-berufsleben-1.3417664
5. Hindley, Clare N. (2021). Das Duales Studium aus der Perspektiv von Studenten. In: Praxisorientierte Hochschullehre; Hilgers-Sekowsky, J. and Hattula, C. Publisher: Springer Verlag.
6. Keitel, Christiane (2023). Das duale Studium spricht eher Bildungsaufsteiger an. URL: https://www.iab-forum.de/das-duale-studium-spricht-eher-bildungsaufsteiger-an/. doi: 10.48720/IAB.FOO.20230809.01
7. Ostermann, Kerstin; Patzina, Alexander (2019). Aktuelle Studienformen im Vergleich: Ein duales Studium begünstigt den Berufseinstieg. IAB-Kurzbericht Nr. 25.
8. Wolter, Andrä; Kamm, Caroline; Lenz, Katharina; Renger, Peggy; Spexard, Anna (Hrsg.). (2014). Potenziale des dualen Studiums in den MINT-Fächern. Eine empirische Untersuchung. acatech STUDIE Dezember 2014. 176 S.
9. Rahmenvertrag zum ausbildungsintegrierten Studium Bachelor Informatik Dual. (2020). URL: https://www.fh-muenster.de/de/

DUAL FORM OF EDUCATION: THE EXPERIENCE OF GERMAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Svitlana AMELINA, Rostyslav TARASENKO

Abstract*. The paper deals with the problem of dual education in the Federal Republic of Germany. The main features of the implementation of dual education programmes are identified. The correlation of branches and specialities in which dual education is carried out is presented. It is established that there are several models of regulation of theoretical education and practical training. The relationship of all parties within the framework of dual education programmes is clarified: student, higher education institution, participating company. The responsibilities of each party are stated. The authors emphasisethe main motivations for graduates to choose dual study programmes, which are a combination of theory and practice, financial support and good employment opportunities. Dual programmes create a unique opportunity for an effective connection between vocational and higher education. They are a format that combines the acquisition of academic and theoretical knowledge with the acquisition of practical professional competencies. The most popular are engineering and economics majors. Dual study programmes are implemented according to different models: block (most programmes), rotational, and distance learning. The division of responsibilities is usually as follows: practical training is provided by companies (enterprises, organisations, etc.), and theoretical training is provided by higher education institutions. They conclude relevant cooperation agreements. Students are not selected by universities of applied sciences or professional academies, but by participating companies. Therefore, applicants usually get a place in this programme not only on the basis of their high school diploma scores, but also on the basis of the results of an interview or other selection procedures for the company.In general, over the past few years, the following trends in the development of dual study programmes have been identified: dual study programmes are established as a separate study profile; the focus of dual study programmes continues to shift towards programmes integrated with practice; dual study programmes are differentiated by format, i.e. the combination of practical work experience and higher education, as well as by the timing and organisation of learning models; further structural changes are taking place at the state level.*

Key words: *dual education, educational programme, higher education institution, student.*

© Амеліна С., Тарасенко Р.